

Lidia Derfert-Wolf

Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy

e-mail: lidka@utp.edu.pl

ZARZĄDZANIE LICENCJONOWANYMI ZASOBAMI ELEKTRONICZNYMI W SKALI KRAJU. PRZYKŁADY ZAGRANICZNE

Omówiono przykłady centralnego zarządzania licencjonowanymi zasobami elektronicznymi przydatnymi do nauki i edukacji w 22 krajach. Analizie poddano zagadnienia: instytucji odpowiedzialnych, form organizacyjnych, finansowania, umów licencyjnych, zasad korzystania z zasobów. Zaprezentowano narzędzia wspomagające zarządzanie, np. bazy danych rejestrujące tytuły zasobów.

WPROWADZENIE

Biblioteki gromadzą zasoby elektroniczne w postaci dostępnych w sieci cyfrowych baz danych (bibliograficznych, pełnotekstowych, cytowań, faktograficznych), czasopism, książek, encyklopedii przydatnych do nauki i edukacji najczęściej na zasadzie opłat za korzystanie zgodnie z umową licencyjną, nie zaś na własność. W związku z rosnącymi kosztami oraz trudnymi procedurami zakupów instytucje zainteresowane tymi zasobami zaczęły od lat 90. łączyć wysiłki i organizować się w różny sposób. Współpraca polega głównie na negocjowaniu i podpisywaniu umów licencyjnych, ale też na scentralizowanym zarządzaniu zasobami. Działania te mogą mieć charakter lokalny, regionalny, krajowy czy nawet międzynarodowy i obejmują biblioteki różnych typów oraz instytucje naukowe. Przybierają różne formy współpracy – od mniej do bardziej sformalizowanych. W referacie opisano 22 zróżnicowane przykłady zarządzania zasobami licencjonowanymi w skali kraju. Opracowanie nie stanowi wyczerpującego przeglądu, a jedynie materiał poglądowy do zbiorczej charakterystyki. Ograniczono się do ogólnych opisów oraz odsyłaczy do dokumentów i witryn internetowych. Celem artykułu jest przedstawienie zakresu współpracy oraz metod organizacji informacji o zasobach elektronicznych i wszelkiej dokumentacji projektów w zagranicznych serwisach internetowych.

Zagadnienie wspólnego gromadzenia zasobów elektronicznych, a zwłaszcza wspólnych zakupów konsorcyjnych było przedmiotem wielu artykułów przeglądowych, również krajowych. Ogólną charakterystykę konsorcjów zaprezentowali Piotrowicz [18], Maciejewska i Moskwa [13] oraz Dąbrowska-Charytoniuk [3]. Stępiak przedstawiła politykę gromadzenia zasobów w kontekście wspólnych zakupów [20]. Maciejewska, Szarski i Urbańczyk omówili dostęp do czasopism elektronicznych w krajach Unii Europejskiej [14], o których wspomina też Moskwa [15]. Wiele przydatnych informacji przyniósł raport UE z 2011 roku, omawiający m.in. zasady działania konsorcjów ukierunkowanych na zakup zasobów elektronicznych [16]. Wartościowe jest również opracowanie Carbone z 2010 roku na temat kosztów, korzyści i ograniczeń wspólnego zarządzania zasobami elektronicznymi na podstawie porównania projektów zagranicznych [2], które streścił Vajou [21]. Istotne też były wytyczne IFLA na temat kształtowania kolekcji e-zasobów [9] oraz informacje zawarte na witrynach międzynarodowej koalicji na rzecz konsorcjów bibliotecznych ICOLC [8] i projektu LIBLICENSE [11] na temat licencjonowania zasobów cyfrowych.

PRZYKŁADY ZAGRANICZNE¹

AUSTRALIA

W Australii licencje na dostęp do zasobów elektronicznych centralnie negocjuje konsorcjum CEIRC (CAUL Electronic Information Resources Consortium) pod auspicjami organu reprezentującego szkolnictwo wyższe. Konsorcjum liczy 39 australijskich bibliotek CAUL (Council of Australian University Librarians), 8 bibliotek nowozelandzkich (CONZUL) oraz 23 instytuty badawcze i inne organizacje z Australii i Nowej Zelandii. CEIRC kontaktuje się z dostawcami w imieniu instytucji członkowskich oraz określa zasady zakupów zasobów elektronicznych, warunki licencjonowania, modele podziału kosztów wewnątrz konsorcjum. Zajmuje się też archiwizacją, dostępem do zasobów i statystykami wykorzystania. Obecnie obowiązują umowy na dostęp do 239 baz danych i serwisów 89 dostawców informacji. Od 1998 roku od uczestników konsorcjum pobiera się składkę członkowską. Biblioteki ponoszą również opłaty licencyjne uzgodnione według wewnętrznego podziału, przekazywane do CEIRC bądź bezpośrednio do dostawcy. Licencje podpisuje CAUL w imieniu wszystkich członków albo biblioteki indywidualnie na podstawie standardowej umowy konsorcyjnej. Na witrynie CEIRC zamieszczono dane instytucji członkowskich, obowiązujące dokumenty, wykaz dostępnych baz danych wraz z informacjami o warunkach dostępu oraz wykaz wydawców, z którymi podpisano umowy bądź których produkty mogą być przydatne dla członków CEIRC.

¹Adresy dostępu do witryn opisanych projektów zebrano wraz z nazwami konsorcjów i innych inicjatyw w Załączniku 1.

AUSTRIA

W Austrii działa wiele konsorcjów organizowanych w celu uzyskania dostępu do jednego źródła skupionych w ramach inicjatywy KEMÖ (Kooperation E-Medien Österreich). Do jej zadań należą, m.in.: koordynacja zakupu i uzyskiwania licencji na dostęp do zasobów elektronicznych, zarządzanie płatnościami oraz zarządzanie zasobami. Partnerami są biblioteki uniwersytetów i politechnik, państwowe biblioteki publiczne, Biblioteka Narodowa oraz inne instytucje naukowe i oświatowe, szpitale kliniczne itp. 54 członków bierze udział w 67 konsorcjach dających dostęp do zasobów ze wszystkich dziedzin. Za współpracę odpowiada OBVSG (Die Österreichische Bibliothekenverbund und Service) oraz biuro KEMÖ. Koszty zakupów ponoszą instytucje partnerskie. W serwisie internetowym KEMÖ można znaleźć:

- wykaz instytucji członkowskich z dodatkowymi informacjami, np. osoba odpowiedzialna, dane teleadresowe, udział w konsorcjach,
- wykaz konsorcjów (zasobów) z dodatkowymi informacjami, np. typ zasobu, dziedzina, opis, wydawca, okres trwania licencji, członkowie konsorcjum,
- bazę danych w możliwościach sortowania według kilku kryteriów².

BRAZYLIA

Portal de Periódicos jest brazylijskim krajowym konsorcjum i biblioteką elektroniczną w zakresie nauk ścisłych i technicznych, utworzonym w 2000 roku. Projekt realizuje CAPES – fundacja przy Ministerstwie Edukacji, zajmująca się m.in. dostępem do zasobów naukowych dla sektora szkolnictwa wyższego. Dzięki Portal de Periódicos naukowcy i studenci z ponad 400 instytucji mają swobodny dostęp do ponad 35 000 czasopism, 130 baz danych, a także książek elektronicznych, encyklopedii, opisów patentowych i norm. Na witrynie portalu można znaleźć:

- wyszukiwarkę elektronicznych zasobów licencjonowanych oraz publicznie dostępnych w sieci (do zasobów płatnych dostęp kontrolowany poprzez IP),
- listę zasobów licencjonowanych z terminami umów,
- wykaz zasobów dostępnych do testowania i ewentualnego zakupu,
- statystyki wykorzystania zasobów w ramach konsorcjum,
- materiały szkoleniowe dla użytkowników.

CHINY

W Chinach od 1998 roku działa krajowe konsorcjum bibliotek akademickich CALIS (China Academic Library & Information System), finansowane głównie przez rząd, w tym Ministerstwo Edukacji. Celem konsorcjum jest stworzenie aka-

²<<https://www.konsortien.at/ssl/laufzeiten-print.asp>>.

demickiej biblioteki cyfrowej, w której zintegrowane zasoby będą udostępniane wszystkim uczelniom. CALIS liczy ponad 600 członków z 27 województw, miast i autonomicznych regionów w Chinach. Pracami konsorcjum zarządza krajowe centrum administracyjne z czterema oddziałami. Jednym z zadań CALIS jest scentralizowany zakup i zarządzanie zasobami elektronicznymi. W 2012 roku było to ok. 130 000 tytułów czasopism oraz 26 pełnotekstowych i abstraktowych baz danych. CALIS utrzymuje serwis do zarządzania i oceny importowanych zasobów elektronicznych zawierający:

- bazy danych Wiki – zintegrowany serwis danych o zakupionych bazach, np. wydawca, opis, częstotliwość aktualizacji),
- platformy wspomagające gromadzenie baz – każda biblioteka CALIS może dokonać wyboru zasobu i dopełnić wszelkich formalności poza płatnościami,
- platformy do oceny zasobów, np. do analiz porównawczych [4, 22].

DANIA

Biblioteki naukowe i specjalistyczne w Danii podjęły inicjatywę Denmark's Electronic Research Library (DEFF), w części finansowaną przez trzy ministerstwa: nauki, innowacji i szkolnictwa wyższego, kultury oraz edukacji. Koordynację działań powierzono DEFF Sekretariat, jednostce Duńskiej Agencji Kultury. Działalność DEFF dotyczy wielu programów, w tym licencjonowania zasobów elektronicznych w skali krajowej w ramach konsorcjum DEFF Licences, którego biuro (6 etatów) pozostaje w strukturze organizacyjnej DEFF i jest finansowane przez wymienione ministerstwa. Poza negocjowaniem i podpisywaniem umów oraz realizacją zakupów zasobów DEFF Licences zarządza samymi licencjami, rachunkami, administruje numerami IP użytkowników itp. Konsorcjum składa się głównie z instytucji podległych trzem ministerstwom. Wspiera też inne organizacje rządowe i prywatne. W 2011 roku podpisano 239 umów dla 280 instytucji. DEFF Licences utrzymuje serwisy wspomagające zarządzanie zasobami elektronicznymi. Należą do nich:

- Baza danych licencji z dostępem zastrzeżonym dla instytucji członkowskich zawiera informacje dotyczące instytucji uczestniczących, zasobów, umów licencyjnych itp.; w bazie można odnowić prenumeratę, zamówić nowy zasób czy testowanie, pobrać umowę do podpisu itp.
- DEFFnet³ – dostęp z jednego miejsca do ponad 28 000 czasopism elektronicznych (system TDNet) umożliwiający wyszukiwanie według tytułów, wydawców, ISSN, dostawców oraz przeglądanie alfabetyczne. Dostęp do wyszukiwania na poziomie artykułów oraz do pełnych tekstów czasopism mają wyłącznie autoryzowani użytkownicy.

³<<http://www10.tdnet.com/frames.asp>>.

FINLANDIA

Sieć fińskich bibliotek akademickich, publicznych i specjalistycznych realizuje powiązane ze sobą przedsięwzięcia, w których kluczową rolę odgrywa Biblioteka Narodowa (Biblioteka Uniwersytecka w Helsinkach). W 2000 roku powołano konsorcjum FinELib w celu zapewnienia bibliotekom członkowskim jednolitego dostępu do krajowych i zagranicznych zasobów elektronicznych tworzących National Electronic Library of Finland. W skład konsorcjum wchodzi 97 instytucji, w tym: 15 uniwersytetów, 27 politechnik, 18 bibliotek publicznych i 37 instytutów badawczych. Koordynatorem jest Biblioteka Narodowa, w której strukturze działa FinELib, a każda instytucja członkowska podpisuje umowę o świadczenie usług. Kluczowe decyzje podejmuje grupa sterująca, składająca się z przedstawicieli instytucji finansujących (w tym Ministerstwo Edukacji i Ministerstwo Kultury) oraz członków konsorcjum. FinELib określa politykę licencjonowania, negocjuje umowy, realizuje rozliczenia, zapewnia obsługę bibliotek, generuje statystyki wykorzystania, organizuje seminaria oraz szkolenia i badania użytkowników. W ramach konsorcjum działa siedmiu koordynatorów dziedzinowych, zgłaszających potrzeby zakupów w obrębie danej tematyki oraz negocjujących umowy licencyjne. Członkowie uiszczają opłaty za każdy wybrany pakiet zasobów. Ministerstwo Edukacji i Kultury dofinansowuje działalność biura FinELib. W 2012 roku podpisano ok. 60 licencji, a ogólna liczba zasobów wynosiła: 112 baz danych, 4400 książek typu *reference*, 38 000 czasopism i 360 000 książek elektronicznych [5]. Dostęp do zasobów jest organizowany zgodnie z warunkami zawartymi w umowach przez portal Nelli (National Electronic Library Interface)⁴ – usługę wykorzystującą oprogramowanie MetaLib ExLibris. Dzięki temu autoryzowany użytkownik poprzez taki sam interfejs w każdej stowarzyszonej bibliotece może uzyskać dostęp do bibliotecznych zasobów licencjonowanych (na podstawie kontroli IP), OPAC-ów, bezpłatnych zasobów sieciowych i cyfrowych zbiorów bibliotek uczestniczących. Portal zapewnia też usługi uwierzytelniania i autoryzacji do zdalnego korzystania. Pracownicy Nelli utrzymują bazę danych Halti do zarządzania źródłami elektronicznymi (koszty, statystyki itp.) [17].

GRECJA

Greckie biblioteki naukowe tworzą konsorcjum HEAL-Link (Hellenic Academic Libraries Link), w skład którego wchodzi 39 bibliotek akademickich (24 uniwersyteckie i 15 politechnicznych) i 16 instytutów badawczych. Celem konsorcjum jest m.in. współpraca w zakresie gromadzenia oraz dostępu do licencjonowanych zasobów elektronicznych. Zamówienia uczelni i innych zrzeszonych instytucji są łączone w pojedyncze, duże kontrakty z wydawcami. Poprzez portal HEAL-Link można przeglądać:

⁴<http://www.nelliportaali.fi>.

dostępne czasopisma elektroniczne alfabetycznie i według dziedzin, bazy bibliograficzne i książki elektroniczne oraz wydawców. Uprawnieni użytkownicy mogą przeszukiwać w jednym miejscu wszystkie zakupione zasoby⁵ wraz z centralnym katalogiem bibliotek akademickich na platformie MuseGlobal.

HOLANDIA

Umowy licencyjne z wydawcami naukowych zasobów elektronicznych dla holenderskich instytucji naukowych negocjuje SURF – organizacja zajmująca się technologiami informacyjnymi i komunikacyjnymi dla sektora badań i szkolnictwa wyższego. W ramach SURF uruchomiono szereg inicjatyw w zakresie licencji w ścisłej współpracy z SURFmarket oraz SURF Licensing Agency – agencjami, które negocjują umowy i administrują zasobami w imieniu bibliotek uniwersyteckich i Biblioteki Narodowej stowarzyszonych w konsorcjum UKB oraz bibliotek politechnik stowarzyszonych w SHB.

IRLANDIA

W Irlandii od 2004 roku działa IReL (Irish Research eLibrary), krajowa naukowa biblioteka elektroniczna finansowana przez instytucje państwowe: HEA (Higher Education Authority), SFI (Science Foundation Ireland), DJEI (Department of Jobs, Enterprise and Innovation) oraz IUA (Irish Universities Association). IReL obsługuje 7 irlandzkich uniwersytetów oraz Royal College of Surgeons i w ograniczonym zakresie Institute of Technology. IReL koordynuje gromadzenie zasobów elektronicznych oraz ułatwia zdalny dostęp do nich. Za współpracę w ramach projektu oraz wdrażanie źródeł odpowiedzialna jest Grupa Dyrektorów Bibliotek powołana przez Stowarzyszenie Uniwersytetów Irlandii IUA. IReL jest zarządzana przez spółkę IRIS Ltd, należącą do szkół wyższych oraz komitet sterujący, które wspólnie negocjują zakupy zasobów oraz administrują zasobami, analizują wykorzystanie itp. Na witrynie projektu jest pełen wykaz źródeł oraz czasopism⁶, który można przeglądać według alfabetu albo dziedzinowo lub też przeszukiwać według tytułu, wydawcy, dziedziny czy typu zasobu. Opis źródła zawiera m.in. tematykę, wydawcę, typ zasobu, terminy umów licencyjnych, link do witryny dostawcy oraz sposoby uwierzytelniania, np. numery IP, logowanie, inne systemy. Użytkownikom zaleca się zdalny dostęp poprzez witrynę swojej biblioteki. Instytucje uczestniczące w projekcie mają dostęp do wszystkich

⁵Od połowy 2013 roku na portalu HEAL-Link zaczęły się pojawiać komunikaty o blokowaniu zasobów określonych wydawców (np. Elsevier, Springer) z powodu nieopłacenia prenumeraty.

⁶<http://www.irelibrary.ie/resources.aspx>.

kupowanych dla IReL zasobów elektronicznych: 50 kolekcji czasopism (ok. 25 000 tytułów), 26 baz danych, 16 kolekcji książek.

ISLANDIA

W Islandii w 1999 roku powstało Iceland Consortium (IC) w celu podpisania ogólnokrajowej umowy licencyjnej na dostęp do Encyclopedia Britannica. W 2002 roku podpisano umowę między Biblioteką Narodową pełniącą też funkcję Biblioteki Uniwersyteckiej (National and University Library of Iceland) a Ministerstwem Edukacji, Nauki i Kultury. Celem IC jest zapewnienie dostępu do treści naukowych i edukacyjnych dla studentów i pracowników uczelni i instytutów badawczych oraz ogółu obywateli Islandii. Pracami IC, do których należy głównie negocjowanie umów licencyjnych, zatwierdzanie budżetu i określanie rocznej opłaty instytucji uczestniczących, kieruje komitet sterujący pod przewodnictwem dyrektora Biblioteki Narodowej. Koszty zakupu zasobów pokrywają biblioteki i instytucje uczestniczące (ok. 200) według różnych modeli w zależności od rodzaju placówki. Ministerstwo Edukacji, Nauki i Kultury zapewnia dotację na dofinansowanie opłat licencyjnych [7]. Bieżące licencje obejmują czasopisma elektroniczne, bazy bibliograficzne, bazy cytowań i encyklopedie, dostępne dla wszystkich osób łączących się z siecią z islandzkiego numeru IP. Dostęp do zasobów zorganizowano poprzez jeden portal hvar.is⁷. Kolejnym etapem jest zintegrowanie wyszukiwania zasobów licencjonowanych z katalogami bibliotecznymi, bazami publikacji pracowników naukowych oraz zasobami bibliotek cyfrowych i repozytoriów w metawyszukiwarce leitir.is korzystającej z oprogramowania PRIMO⁸.

KANADA

Organizacją dostępu do zasobów elektronicznych dla kanadyjskich bibliotek akademickich zajmuje się Canadian Research Knowledge Network (CRKN), krajowe konsorcjum zrzeszające 75 członków. CRKN kontynuuje działania projektu Canadian National Site Licensing Project (CNSLP) powstałego w 1999 roku [23]. Na czele konsorcjum stoi Rada Dyrektorów, zarządzająca zespołami zadaniowymi oraz stałe komitety (np. do spraw negocjacji umów, płatności). Koszty licencji oraz utrzymania ośmioosobowego biura ponoszą członkowie CRKN. Konsorcjum opracowało ujednolicony wzór umowy licencyjnej⁹, podpisywanej następnie z dostawcami określonych zasobów w imieniu wszystkich instytucji, które zdecydowały się na zakup danego produktu. Dla instytucji członkowskich dostępny jest w sieci serwis ułatwiający za-

⁷<http://hvar.is/>.

⁸http://leitir.is/primo_library/libweb/action/search.do.

⁹http://www.crkn.ca/sites/default/files/crkn_model_license_agreement_2013-01-29.pdf.

rzządzanie własnymi zasobami, np. uzyskanie szczegółowych informacji o każdej licencji, prawach dostępu czy warunkach odnowienia prenumeraty.

LITWA

Na Litwie od 2001 roku działa zrzeszenie 54 bibliotek naukowych LMBA, którego zadaniem jest m.in. scentralizowana prenumerata elektronicznych czasopism i baz danych. Koszty zarządzania LMBA są pokrywane ze stałych opłat instytucji członkowskich, a koszty zakupu zasobów z dotacji rządowych, grantów Unii Europejskiej oraz ze środków własnych uczestników konsorcjum. Na witrynie LMBA jest prezentowany wykaz zasobów opisanych według następujących elementów: adres dostępu, wydawca/dostawca, okres trwania umowy, tematyka, lista dostępnych czasopism/baz danych, zasady korzystania, biblioteki prenumerujące.

NIEMCY

Kluczowe zadania dotyczące systemu informacji naukowej w Niemczech realizuje i finansuje Fundacja Badań Naukowych DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft). Od 2004 roku DFG nadzorowała negocjowanie umów licencyjnych przez dziewięć wiodących bibliotek uniwersyteckich oraz finansowała częściowo albo (w przypadku archiwów czasopism elektronicznych) w całości zakup zasobów elektronicznych dla instytucji nauki i szkolnictwa wyższego. W 2008 roku powołano Digital Information (zwaną też Alliance Initiative) – inicjatywę Sojuszu Niemieckich Organizacji Nauki, którą aktywnie wspiera DFG. Współpraca odbywa się w ramach sześciu priorytetów dostarczania cyfrowej informacji, w tym licencji krajowych, ściśle powiązanych z inicjatywami na rzecz otwartości w nauce¹⁰. Wprowadzono nowy model gromadzenia zasobów elektronicznych, który przewidywał współfinansowanie zakupów przez DFG oraz biblioteki i inne instytucje. Przyjęto też zasadę, że zasoby bieżące są dostępne tylko dla użytkowników instytucji partycypujących w kosztach, a po roku lub dwóch dla wszystkich niemieckich instytucji nauki i szkolnictwa wyższego. Obecnie w Niemczech istnieją trzy główne systemy licencji na zasoby elektroniczne:

- licencje Classics na archiwa czasopism, bazy danych i książek nabywanych w latach 2004–2010, dostępne bezpłatnie dla zarejestrowanych instytucji,
- licencje krajowe dla bieżących baz danych i czasopism częściowo lub w pełni finansowane przez DFG,
- licencje krajowe dla bieżących baz danych i czasopism finansowane przez biblioteki, które wybierają odpowiednie dla siebie zasoby [19].

Od 2010 roku za negocjacje umów licencyjnych odpowiada grupa robocza (National Licensing) powołana przez DFG w ramach Alliance Initiative, w skład której

¹⁰http://www.allianzinitiative.de/en/core_activities/national_licensing/.

wchodzą przedstawiciele bibliotek z największym doświadczeniem w tym zakresie. Grupa opracowała wytyczne dotyczące zakupu licencji finansowanych zarówno przez DFG, jak i indywidualnie przez biblioteki [6]. DFG dofinansowuje zakup licencji tylko pod warunkiem zgody wydawców czasopism na deponowanie artykułów z ich czasopism przez autorów niemieckich w repozytoriach Open Access.

Listy produktów dostępnych w ramach krajowego systemu licencji można znaleźć w kilku miejscach:

- na witrynie Nationallizenzen¹¹, gdzie dostępne są podstawowe informacje oraz metawyszukiwarka (oprogramowanie VuFind) zasobów zakupionych we wcześniejszych latach i dostępnych bezpłatnie dla naukowców w Niemczech,
- w serwisie Zeitschriftendatenbank (Services)¹² – dwie listy czasopism dostępnych w ramach licencji krajowych według nazw pakietów oraz według instytucji negocjujących umowy,
- w serwisie Biblioteki Uniwersyteckiej w Regensburgu, zwanym listą regensburską – Elektronische Zeitschriftenbibliothek EZB¹³, zebrano linki do ponad 71 000 czasopism zarówno dostępnych bezpłatnie, jak i licencjonowanych¹⁴.

NORWEGIA

W Norwegii negocjacje z dostawcami zasobów elektronicznych są prowadzone od 2011 roku. W ramach systemu CRISTin (Current Research Information System) w imieniu uczelni i instytutów badawczych (142), jak również bibliotek publicznych (ok. 100). CRISTin jest wspólną agendą ministerstw edukacji i badań naukowych oraz zdrowia. Współpraca odbywa się na zasadzie konsorcjum otwartego, co oznacza, że instytucja może ostatecznie podpisać umowę na wybrane zasoby. Kontrakty podpisywane są centralnie, ale faktury są przekazywane przez dostawców bezpośrednio do zamawiającego dany zasób. W 2012 roku podpisano 26 licencji na ok. 80 produktów.

NOWA ZELANDIA

Inicjatywa Nowej Zelandii – Electronic Purchasing in Collaboration (EPIC) – umożliwia wszystkim obywatelom dostęp do krajowych i zagranicznych zasobów elektronicznych poprzez ponad 150 bibliotek różnych typów, zrzeszonych w konsorcjum. Biblioteka Narodowa jako jednostka wiodąca EPIC utrzymuje biuro finansowane z opłat uczestników. Pracami konsorcjum kieruje zespół zarządzający, składający się z 10 reprezentantów bibliotek. Każda z placówek może wybrać: pakiety zasobów negocjowanych dla całego

¹¹<http://www.nationallizenzen.de/>.

¹²<http://www.zeitschriftendatenbank.de/>.

¹³<http://ezb.uni-regensburg.de/>.

¹⁴<http://ezb.uni-regensburg.de/nalis.phtml>.

kraju (EPIC packages – do wyboru) albo jeden z określonych zasobów (EPIC opt-in products – również do wyboru). Koszty zakupu pokrywają biblioteki według modelu finansowania dla poszczególnych typów placówek. Ministerstwo Edukacji finansuje dostęp do zasobów dla wszystkich szkół średnich Nowej Zelandii. Na witrynie EPIC zamieszczono:

- wykaz zasobów prenumerowanych w ramach konsorcjum, pogrupowany według dziedzin, typów oraz grup odbiorców,
- szereg przydatnych wskazówek (np. metody gromadzenia statystyk wykorzystania) w dziale Wsparcie Techniczne,
- materiały szkoleniowe w zakresie korzystania z zasobów,
- materiały wspierające promocję zasobów wśród użytkowników bibliotek.

PORTUGALIA

Portugalskie konsorcjum i jednocześnie biblioteka wiedzy – Biblioteca do Conhecimento Online (b-on) – umożliwia instytutom naukowym i uczelniom dostęp do zasobów elektronicznych dzięki ich prenumeracie negocjowanej na szczeblu krajowym. Serwis zaczął funkcjonować w 1999 roku po gruntownej analizie prenumeraty czasopism naukowych we wszystkich instytucjach portugalskich. Koordynacja b-on pozostaje w gestii Agencji Społeczeństwa Wiedzy UMIC, sprawami technicznymi natomiast, szkoleniami użytkowników i kontaktami z dostawcami zasobów zajmuje się Narodowa Fundacja Informatyzacji Nauki FCCN. Konsorcjum świadczy też usługi archiwizacji zasobów. Od 2004 roku b-on jest finansowana z funduszy unijnych (do 2009 roku), środków instytucji partnerskich oraz UMIC. Koszt dostępu do zasobów uwzględnia cenę zasobu oraz koszty utrzymania konsorcjum i jest dzielony pomiędzy instytucje partnerskie zgodnie z algorytmem uwzględniającym liczbę użytkowników. b-on umożliwia dostęp do zasobów licencjonowanych przez metawyszukiwarkę (oprogramowanie PRIMO), opartą na centralnym indeksie metadanych, z dwoma interfejsami: dla instytucji naukowych i dla szpitali (w trakcie budowy). Na witrynie konsorcjum znaleźć też można listę dostępnych tytułów czasopism oraz opisy zasobów zawierające: tytuł, link do wydawcy, zakres tematyczny, listę tytułów w ramach pakietu, link do wyszukiwania.

REPUBLIKA POŁUDNIOWEJ AFRYKI (RPA)

Biblioteki akademickie i jednostki naukowe RPA utworzyły w 1999 roku koalicję konsorcjów COSALC w celu umożliwienia dostępu do informacji elektronicznej w ramach modelowych, krajowych licencji SASLI (South African Site Licensing Initiative). W 2006 roku koalicja zmieniła nazwę na South African National Library and Information Consortium (SANLiC). Do jej zadań należy ustalanie potrzeb w zakresie gromadzenia zasobów, negocjowanie umów licencyjnych, koordynacja dostępu do zasobów, szkolenia użytkowników, zapewnienie scentralizowanych usług prawnych,

promocja naukowej informacji elektronicznej i ocena wykorzystania zasobów. SANLiC zrzesza 30 placówek, w tym wszystkie uczelnie publiczne (23), 6 rządowych agencji badawczych oraz Bibliotekę Narodową. Model finansowania zakłada dwa rodzaje opłat: roczną składkę członkowską oraz opłatę za usługę, czyli wszystko, co się wiąże z dostarczeniem określonego zasobu elektronicznego. Konsorcjum oferuje obecnie ponad 100 źródeł różnego rodzaju. W SANLiC działa biuro oraz komitety doradcze. Na witrynie organizacji znaleźć można wykaz instytucji partnerskich, wykaz zasobów według typów (bazy bibliograficzne, książki elektroniczne, serwisy czasopism elektronicznych, inne). Członkowie SANLiC mają dostęp do wszelkiej dokumentacji związanej z procesem gromadzenia zasobów elektronicznych.

ROSJA

W Rosji od 2002 roku funkcjonuje krajowe konsorcjum informacji elektronicznej NEICON jako niekomercyjna, niezależna organizacja działająca na zasadzie partnerstwa, której celem jest zapewnienie dostępu informacji elektronicznej rosyjskim bibliotekom, uniwersytetom i instytucjom naukowym [10]. Konsorcjum liczy ok. 800 bibliotek wszystkich typów, a jego działalność jest finansowana głównie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki – uczestnicy nie ponoszą kosztów prowadzenia biura NEICON (trzy osoby) i nie wnoszą składek członkowskich. Wyboru zasobów elektronicznych dokonuje zespół ekspertów z wiodących bibliotek. NEICON odgrywa też ważną rolę w promowaniu e-zasobów – organizuje seminaria, prezentacje, szkolenia itp. Koszty zakupu zasobów były pokrywane początkowo w większości ze środków budżetowych, z federalnych programów docelowych dla 470 instytucji badawczych i edukacyjnych. Konsorcjum pozyskuje też środki z Ministerstwa Kultury, Fundacji Sorosa i Ford Foundation. NEICON podpisuje rocznie ok. 2000 umów z instytucjami partnerskimi na zasoby płatne bądź dotowane. Uzyskanie dostępu do zasobów dofinansowywanych wymaga złożenia wniosku, który rozpatruje specjalna komisja NEICON. Koszty zasobów opłacanych przez instytucje członkowskie są natomiast zróżnicowane w zależności od typu biblioteki, liczby użytkowników, wykorzystania zasobów, liczby komputerów publicznie dostępnych oraz liczby instytucji prenumerujących dany zasób. Na witrynie NEICON zamieszczono wykaz uczestników konsorcjum z datą wstąpienia, wykaz zasobów (płatnych i bezpłatnych) oraz statystyki wykorzystania. Dostępny jest również interfejs wyszukiwania.

SZWAJCARIA

Szwajcarski program narodowy e-lib.ch (Elektronischen Bibliothek Schweiz)¹⁵ zakłada tworzenie centralnego portalu naukowego. Zarządzanie i koordynowanie cało-

¹⁵<<http://www.e-lib.ch/>>.

ścią e-lib.ch powierzono bibliotece technicznej ETH-Bibliothek. Jednym z partnerów projektu jest Konsorcjum Szwajcarskich Bibliotek Szkół Wyższych (KSH), odpowiedzialne m.in. za koordynowanie zakupów zasobów licencjonowanych ze środków bibliotek uczestniczących. Pracami konsorcjum kieruje Konferencja Bibliotek Uniwersyteckich (KUB/CBU) z komitetem sterującym na czele. KSH zrzesza 28 instytucji: kantonalne biblioteki uniwersyteckie, Bibliotekę Narodową, biblioteki instytutów naukowych, biblioteki uniwersytetów nauk stosowanych oraz pedagogicznych. Poza negocjowaniem umów licencyjnych konsorcjum zajmuje się wdrażaniem innych usług (np. link resolver), organizowaniem testów, szkoleń i świadczeniem pomocy technicznej. Biblioteki partnerskie finansują utrzymanie biura oraz pokrywają koszt wybranego zasobu spośród kupowanych centralnie, zgodnie z zatwierdzonym modelem finansowania zależnym od liczby użytkowników biblioteki. Na witrynie KSH dostępne są obszernie informacje o wszystkich kupowanych zasobach, np. listy tytułów czasopism, warunki licencji (na hasło), statystyki.

SZWECJA

Od połowy lat 90. szwedzka Biblioteka Narodowa negocjuje umowy licencyjne dla zasobów elektronicznych w imieniu szkół wyższych, agencji rządowych i instytucji badawczych w ramach konsorcjum BIBSAM zrzeszającego 65 instytucji. Na czele konsorcjum stoi komitet sterujący, składający się z siedmiu przedstawicieli instytucji współpracujących. Komitet określa strategię działania BIBSAM, ogólne zasady negocjacji z dostawcami zasobów i modele cenowe dla członków konsorcjum, a sześciu pracowników Biblioteki Narodowej negocjuje umowy i zarządza zasobami. W 2012 roku podpisano 40 umów licencyjnych obejmujących ok. 100 zasobów, w tym pakiety czasopism i książek elektronicznych, encyklopedie i bazy danych. Członkowie BIBSAM finansują koszt wybranych dla siebie produktów. Na witrynie konsorcjum zamieszczono wykaz kupowanych zasobów, z których każdy opisano według schematu: wydawca, opis, platforma wyszukiwawcza, zasady korzystania, bezpośrednie połączenie. Można też znaleźć wykaz zasobów zaopatrzony w następujące informacje: termin obowiązywania umowy, dane kontaktowe w BIBSAM oraz instytucje prenumerujące.

TURCJA

W Turcji instytucje sektora nauki, badań i szkolnictwa wyższego mogą korzystać z usług dwóch organizacji ułatwiających dostęp do zasobów elektronicznych. Pierwsza to Konsorcjum Tureckich Bibliotek Akademickich ANKOS (Anatolian University Libraries Consortium), które w 2000 roku utworzyło 12 bibliotek uniwersyteckich. W 2002 roku opracowano standardową licencję krajową (Turkish National Site License) [12]. Na czele ANKOS stoi prezes i zarząd, a w strukturze organizacyjnej są również grupy robocze, grupy badawcze oraz osoby odpowiedzialne za poszczególne

produkty – wszyscy są bibliotekarzami i pracują przeważnie jako wolontariusze. Do ANKOS należy 178 instytucji naukowych, w tym 163 biblioteki akademickie, które mają dostęp łącznie do ok. 100 zasobów ze wszystkich dziedzin. Ponieważ konsorcjum nie ma osobowości prawnej ani centralnego finansowania, nie może podpisywać umów w imieniu bibliotek członkowskich. Każda z bibliotek otrzymuje indywidualną fakturę na kwotę ustaloną zgodnie z przyjętym modelem, według którego udział finansowy instytucji jest kalkulowany odrębnie dla każdego produktu w zależności od kryteriów dla niego istotnych. Na witrynie ANKOS jest dostępny wykaz wszystkich instytucji partnerskich oraz wykaz prenumerowanych zasobów z krótkim opisem, datami obowiązywania umów oraz linkami do bibliotek prenumerujących.

Inna inicjatywa turecka – TÜBITAK EKUAL – to program Sieci Akademickiej i Centrum Informacji ULAKBİM działającej w ramach Rady ds. Badań Naukowych i Techniki TÜBITAK, wspierający koordynację i finansowanie prenumeraty zasobów elektronicznych na podstawie licencji krajowych. Powstała w 2005 roku inicjatywa obejmuje uniwersytety państwowe i prywatne, uczelnie medyczne, szpitale kliniczne oraz szkoły wojskowe i policyjne. Projekt jest realizowany pod kierunkiem rady doradczej, składającej się z 13 osób. Kadencja rady trwa dwa lata. W 2011 roku z usług TÜBITAK EKUAL korzystało 331 instytucji, w tym 102 uczelnie publiczne i 52 niepubliczne. Podpisano umowy na 17 baz danych oraz serwisy zawierające łącznie 15 000 czasopism naukowych. Na witrynie projektu dostępny jest wykaz instytucji uczestniczących oraz wykaz zasobów elektronicznych, zawierający: tytuł, daty obowiązywania umów, liczbę bibliotek prenumerujących z linkami do nich, liczbę tytułów czasopism w pakietach, informacje o osobie odpowiedzialnej.

WIELKA BRYTANIA

Inicjatorem wprowadzenia scentralizowanego dostępu do zasobów elektronicznych dla instytucji nauki, szkolnictwa wyższego i edukacji w Wielkiej Brytanii jest JISC Collections, które koordynuje usługami w zakresie doboru, negocjacji umów i zamówień zasobów elektronicznych, konsultacji i współpracy z uczestnikami projektu oraz prowadzi badania wykorzystania zasobów. Działalność JISC Collections jest finansowana przez JISC, a koszty prenumeraty zasobów ponoszą instytucje uczestniczące. W ramach inicjatywy działają grupy robocze, a wśród nich Electronic Information Resources Working Group (EIRWG) – powołany w 2010 roku zespół, którego zadaniem jest doradztwo w zakresie wyboru zasobów oraz rozwoju priorytetów. JISC Collections dysponuje modelowymi umowami licencyjnymi (odrębnymi dla bieżących czasopism elektronicznych, kolekcji archiwalnych oraz baz danych, w tym też map, kolekcji graficznych czy encyklopedii)¹⁶ oraz specjalnie opracowanym modelem

¹⁶ *JISC Collections Model Licences* <<http://www.jisc-collections.ac.uk/Help-and-information/How-Model-Licences-work/>>.

kosztów¹⁷. Składa się on z 10 kategorii cenowych, które przyporządkowuje się poszczególnym rodzajom instytucji (szkoły wyższe, szkoły pomaturalne, specjalistyczne kolegia, instytuty naukowe i instytucje stowarzyszone, np. British Library). Dla przykładu system finansowania zasobów elektronicznych przez szkoły wyższe zakłada podział na 10 grup uczelni w zależności od budżetów przeznaczanych na badania i dydaktykę. Na witrynie JISC Collections dostępny jest rozbudowany katalog oferowanych zasobów, zawierający opis (listę dostępnych tytułów, zakres tematyczny, typ zasobu oraz poziom kształcenia, dla którego jest przeznaczony), informacje o cenach oraz warunkach i terminach prenumeraty, informacje o formach dostępu, zgodność ze standardami (telekomunikacyjnymi, opracowania, wyszukiwania oraz analizy statystyk wykorzystania). Katalog można przeszukiwać lub przeglądać według wielu kryteriów. Z poziomu opisu zasobu dostępna jest opcja zamawiania albo odnawiania prenumeraty.

W ramach JISC Collections działa narodowa inicjatywa NESLi2 (National Electronic Site Licensing Initiative), powstała w 2004 roku w celu zarządzania licencjami do czasopism elektronicznych. Projekt jest kontynuacją NESLI realizowanego od 1998 roku [14]. Obecnie udostępnia się 7000 tytułów nabywanych przez instytucje partnerskie na podstawie ogólnokrajowej, modelowej licencji. Zespół NESLi2 zajmuje się wszystkimi aspektami gromadzenia i udziela pomocy użytkownikom. W 2007 roku uruchomiono inicjatywę NESLi2 SMP poszerzającą ofertę czasopism o tytuły mniejszych wydawnictw. Zasoby dostępne w ramach projektu figurują w opisanym wyżej katalogu JISC Collections.

SCENTRALIZOWANE ZARZĄDZANIE ZASOBAMI ELEKTRONICZNYMI – PODSUMOWANIE ANALIZY PROJEKTÓW ZAGRANICZNYCH

Wnioski wynikające z analizy 22 krajowych inicjatyw centralnego zarządzania licencjonowanymi zasobami elektronicznymi przydatnymi dla nauki i edukacji przedstawiono według następujących zagadnień: organizacja i zarządzanie, zakres współpracy i przedmioty oraz warunki umów licencyjnych, finansowanie, dostęp do zasobów i witryny internetowe.

ORGANIZACJA I ZARZĄDZANIE

Wspólnego gromadzenia naukowych zasobów elektronicznych podejmują się na ogół instytucje związane z nauką, badaniami i szkolnictwem wyższym: uczelnie, biblioteki akademickie i instytuty naukowo-badawcze. Do ich grona dołączają biblioteki

¹⁷ *JISC Banding* <<http://www.jisc-collections.ac.uk/Help-and-information/JISC-Banding/>>.

narodowe, publiczne, specjalistyczne i szkolne. Zazwyczaj są to instytucje państwowe. Współpraca odbywa się według różnych modeli – od nieformalnych inicjatyw do zorganizowanych konsorcjów o różnych statusach prawnych, przy czym może to być jedno konsorcjum ogólnokrajowe, kilka tworzonych dla poszczególnych typów instytucji czy produktów albo koalicje konsorcjów. Liczba uczestników jest zróżnicowana – od kilkunastu do kilkuset. Kluczową rolę odgrywają biblioteki narodowe, agendy rządowe, wiodące biblioteki akademickie, stowarzyszenia bibliotek, rady dyrektorów bibliotek. Politykę i strategię działania ustalają grupy sterujące składające się z przedstawicieli instytucji uczestniczących i finansujących. Negocjacje umów licencyjnych oraz zadania typowo administracyjne powierza się biuram/agendom liczącym od kilku do kilkunastu etatów. Niekiedy są to specjalne komórki instytucji wiodących, np. biblioteki narodowej. Do zadań doraźnych powołuje się komitety doradcze, zespoły robocze lub ekspertów.

ZAKRES WSPÓŁPRACY I PRZEDMIOTY ORAZ WARUNKI UMÓW LICENCYJNYCH

Spośród zakresu współpracy w ramach konsorcjów czy projektów wspólnego gromadzenia e-zasobów można wyłonić prace najczęściej realizowane:

- opracowywanie strategii i planów rozwojowych oraz zasad współpracy,
- badania potrzeb potencjalnych odbiorców informacji,
- opracowywanie modelowych umów licencyjnych,
- opracowywanie modeli finansowania zakupów i podziału kosztów,
- dobór zasobów,
- negocjowanie umów licencyjnych i/lub podpisywanie umów licencyjnych i/lub realizacja zakupów,
- zarządzanie finansami i/lub realizacja płatności,
- obsługa techniczna instytucji partnerskich, np. usługi uwierzytelniania i autoryzacji do zdalnego korzystania,
- udostępnianie zasobów autoryzowanym odbiorcom (portal krajowy),
- archiwizacja zasobów,
- badania wykorzystania zasobów, w tym generowanie statystyk,
- badania satysfakcji użytkowników,
- organizowanie testowania zasobów,
- administrowanie danymi o zasobach, instytucjach i użytkownikach,
- szkolenia dla bibliotekarzy i użytkowników, materiały dostępne online,
- utrzymywanie serwisów internetowych konsorcjów,
- scentralizowane usługi prawne,
- analizy bibliometryczne.

Wiele konsorcjów zaopatrzyło się w modelowe licencje, których schemat stosuje się w negocjacjach z dostawcami informacji. Dokumenty te są na ogół dostępne publicznie i mogą też być wykorzystywane przez biblioteki przy indywidualnych zaku-

pach. Często są to tzw. licencje krajowe (*national site licensing model*), obowiązujące w całym kraju, ale przeważnie w odniesieniu do danego sektora, np. nauki, edukacji i szkolnictwa wyższego [23]. Licencja krajowa nie oznacza centralnego finansowania z budżetu państwa ani dostępu wszystkich obywateli do zasobów. Najczęściej członkowie konsorcjum wybierają i finansują produkty, dla których umowy zostały wynegocjowane centralnie na podstawie wzorcowej umowy (tzw. opcja opt-in).

Przedmiotem umów licencyjnych są najczęściej elektroniczne czasopisma, bazy danych i książki, w tym roczniki bieżące i/lub archiwalne. W przypadku czasopism i książek są to raczej umowy pakietowe (ang. *big deals*), czyli licencje na zestawy tytułów bez możliwości wyboru czy rezygnacji z określonych pozycji i dostosowania prenumeraty do własnych potrzeb. Na ogół są to zasoby zagraniczne, ale zdarzają się wspólne zakupy dostępu do krajowych źródeł, np. książek elektronicznych czy gazet.

W kontraktach określa się również ceny produktów, sposób rozliczeń, czas trwania umowy, kategorie użytkowników i organizację dostępu do zasobów, sposoby generowania statystyk itp. [9, 12]. Dla instytucji prenumerujących istotne są prawa archiwizacji zasobów (archiwalnych roczników) na serwerach konsorcjum albo w ramach międzynarodowych projektów (np. LOCKSS, PORTICO). Spotyka się też zapisy o prawie zamieszczania artykułów z czasopism w otwartych repozytoriach przez autorów z instytucji podpisujących umowę.

FINANSOWANIE

Projekty wspólnego gromadzenia zasobów licencjonowanych powstają głównie w celu obniżania kosztów dostępu do źródeł. Finansowanie odbywa się w różny sposób, choć przeważają dwie grupy kosztów: opłaty licencyjne oraz koszty administracyjne, np. utrzymanie biura. Wiele inicjatyw jest z dotacji ze środków zewnętrznych, np. budżetu państwa, agencji rządowych realizujących politykę naukową, funduszy UE. Można wyróżnić następujące modele finansowania dostępu do zasobów:

- każda instytucja członkowska ponosi koszty zasobów indywidualnie zgodnie z ustalonym modelem finansowania oraz wpłaca składkę na pokrycie ogólnych kosztów administracyjnych (biuro, negocjacje itp.),
- instytucje członkowskie wnoszą składki wg uzgodnionego algorytmu na zasoby i administrację,
- pełne lub częściowe finansowanie określonych zasobów z funduszy państwowych; pozostałe koszty pokrywają instytucje członkowskie,
- instytucje członkowskie pokrywają koszty zasobów, a finansowanie prac administracyjnych pochodzi z funduszy państwowych,
- pełne finansowanie z funduszy państwowych.

W związku z różnymi statusami prawnymi konsorcjów istnieją odmienne metody realizowania płatności. Mogą to być roczne składki tworzące jeden wspólny budżet, a wydatki są realizowane zgodnie z przyjętym modelem ponoszenia kosztów przez

instytucje partnerskie. Algorytm podziału kosztów jest najczęściej oparty na liczbie potencjalnych użytkowników z danej placówki. W razie braku statusu prawnego konsorcjum negocjuje umowy i załatwia wszelkie formalności, a faktury są przesyłane bezpośrednio do instytucji partnerskich.

DOSTĘP DO ZASOBÓW

Zgodnie z wytycznymi IFLA prawo do korzystania z zasobów licencjonowanych określa umowa, ale zazwyczaj powinni je mieć autoryzowani użytkownicy, czyli osoby zatrudnione/uczące się w instytucji prenumerującej dostęp do zasobów oraz użytkownicy bibliotek posiadający prawo do korzystania ze zbiorów na miejscu. Osoby zatrudnione/uczące się powinny też mieć dostęp do zasobów z domu i każdej innej lokalizacji [9]. W omawianych projektach zalecenia te są zachowane. Są też kraje, w których zasoby bieżące i archiwalne są udostępniane wszystkim obywatelom na podstawie kontroli numerów IP komputerów lub wcześniejszej rejestracji.

Dostęp do zasobów odbywa się najczęściej przez zindywidualizowane interfejsy na witrynach bibliotek czy innych instytucji prenumerujących zasoby. Niekiedy ich wygląd jest taki sam w każdej instytucji partnerskiej. Funkcjonują też krajowe portale umożliwiające jednoczesne wyszukiwanie w prenumerowanych zasobach. W takich przypadkach – w zależności od przyjętego modelu – dostęp do płatnego zasobu (np. artykułu) ma każdy obywatel albo użytkownik z instytucji opłacającej prenumeratę. Z technicznego punktu widzenia dostęp do zasobów odbywa się poprzez autoryzowane numery IP, hasła czy specjalne systemy identyfikacji (np. Athens, Shibboleth).

WITRYNY INTERNETOWE

Podjmując analizę przykładów współpracy w zakresie gromadzenia zasobów elektronicznych, przyjęto założenie, że każda z inicjatyw ma w miarę rozbudowany serwis internetowy. Badanie tych witryn umożliwiło opracowanie zbiorczej listy danych pojawiających się na stronach internetowych opisanych inicjatyw:

- informacja o projekcie i zakresie działania, kontakty,
- wykaz instytucji współpracujących zawierający minimum jeden z elementów:
  - nazwa, dane teleadresowe i/lub link do strony internetowej,
  - osoba odpowiedzialna,
  - prenumerowane zasoby,
  - data przystąpienia do projektu,
- wykaz zasobów zawierający minimum jeden z elementów:
  - nazwa,
  - opis produktu, zakres tematyczny,

- typ zasobu,
- poziom kształcenia, dla którego przeznaczony jest zasób,
- wydawca/dostawca i/lub link do witryny wydawcy/dostawcy,
- platforma wyszukiwawcza,
- lista tytułów w przypadku pakietu czasopism elektronicznych,
- zasady korzystania z zasobów i warunki dostępu,
- okres trwania licencji,
- częstotliwość aktualizacji,
- zgodność ze standardami (telekomunikacyjnymi, opracowania, wyszukiwania oraz analizy statystyk wykorzystania),
- koszt oraz warunki i terminy prenumeraty,
- warunki odnowienia prenumeraty,
- lista prenumeratorów,
- wykaz instytucji negocjujących umowy,
- wykaz zasobów dostępnych do testowania i ewentualnego zakupu,
- statystyki wykorzystania,
- system oceny zasobów, np. analizy porównawcze,
- oferty szkoleń dla bibliotekarzy i użytkowników,
- materiały szkoleniowe dla użytkowników,
- wsparcie techniczne dla instytucji partnerskich,
- informacje o dodatkowych usługach (np. bibliometria),
- wyszukiwarka w zasobach licencjonowanych,
- dokumenty, np. plany strategiczne, porozumienia konsorcyjne, umowy licencyjne, modele finansowania, raporty finansowe.

Oczywiście trudno byłoby wskazać idealny projekt, który zawiera wszystkie wymienione dane. Wiele z nich jest dostępnych wyłącznie (na hasło) dla instytucji członkowskich. Dotyczy to szczególnie kosztów oraz dokumentacji związanej z gromadzeniem zasobów, a jest bardzo przydatne w przypadku możliwości zgłaszania albo odnawiania prenumeraty czy pobierania umów do podpisu bezpośrednio w systemie online. Warto podkreślić, że w wielu serwisach niektóre elementy prezentowane są w postaci list z możliwością sortowania według wybranych kryteriów albo w postaci baz danych. To ostatnie rozwiązanie jest oczywiście doskonalsze i daje użytkownikom więcej możliwości. Dostęp do baz danych bywa częściowo albo całkowicie zastrzeżony dla instytucji członkowskich.

ZAKOŃCZENIE

Centralizacja zakupów licencji na korzystanie z naukowych i edukacyjnych zasobów elektronicznych przynosi niezaprzeczalny pożytek, m.in. niższe koszty, rosnąca liczba tytułów, korzystniejsze warunki dostępu, korzystanie z wiedzy i doświadczenia

ekspertów, uproszczona administracja dokumentami [1, 14]. I choć podkreśla się również ryzyko centralnego finansowania [20], to pozostałe elementy współpracy sprzyjają efektywnemu zarządzaniu e-zasobami w instytucjach partnerskich. Podobne polskie inicjatywy mogą czerpać najlepsze wzorce z przedstawionej różnorodności rozwiązań, tworząc chociażby krajowy „inwentarz” elektronicznych zasobów licencjonowanych, których podstawę już zorganizowano¹⁸.

LITERATURA

- [1] Busby L., *Our friends are killing us*, *The Serials Librarian*, 2011, 62 (2), 160–167.
- [2] Carbone P., *Coûts, bénéfices et contraintes de la mutualisation des ressources électroniques: éléments de comparaison internationale et propositions, rapport à Madame la ministre de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. Inspection générale des bibliothèques* [online], 2010 [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2009/69/8/rapport_MRE_diffusion_159698.pdf>.
- [3] Dąbrowska-Charytoniuk D., *Czasopisma elektroniczne – nowa forma komunikacji naukowej. Konsorcja jako nowy sposób gromadzenia dostępów do światowych zasobów informacji naukowej (historia konsorcjów i czasopism elektronicznych)*, *Forum Bibliotek Medycznych*, 2008, 1 (2), 170–180.
- [4] Dong E.X., Zou T.J., *Library Consortia in China*, *LIBRES* 2009, 19 (1) [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://libres.curtin.edu.au/>>.
- [5] *FINELIB Annual Report 2012* [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.nationallibrary.fi/libraries/finelib/imapctandevaluation/annualreport/Files/liitetiedosto2/Report_eng_summary2012.pdf>.
- [6] *Guidelines for the Purchase of Licenses funded by DFG* [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.dfg.de/formulare/12_181/12_181_en.pdf>.
- [7] Hannesdóttir S.K., *10th Anniversary of the Nationwide Access to Electronic Information in Iceland*, *InfoTrend* [online], 2008, 63, 19–21 [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://www.sfis.nu/sites/default/files/dokument/infotrend/2008/10thAnniversary108.pdf>>.
- [8] *International Coalition of Library Consortia (ICOLC)* [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://icolc.net/>>.
- [9] Johnson S., Evensen O.G., Gelfand J., Lammers G., Sipe L., Zilper N., *Kształtowanie kolekcji e-zasobów. Wytyczne dla bibliotek*, Tłum. R. Dziubecka, M. Dziubecki, M. Filas, D. Paleczna, Z. Wiorogórska, *International Federation of Library Associations and Institutions*, [online], 2012, [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://static.bibliosfera.net/pdf/electronic-resource-guide-pl.pdf>>.
- [10] Kouznetsov A., Litvinova N., Razumova I., *National Electronic Information Consortium as the Leader of Cooperative Acquisition of E-resources in Russia*, [w:] *77th IFLA General Conference and Assembly*, 13–18 August 2011, San Juan, Puerto Rico [online], 2011, [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://conference.ifla.org/past/ifla77/113-kouznetsov-en.pdf>>.
- [11] *LIBLICENSE* [online]. Center for Research Libraries [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://liblicense.crl.edu/>>.
- [12] Lindley J.A., *The Turkish National Site License (TRNSL)*, *Serials: The Journal for the Serials Community*, 2003, 16 (2), 187–190 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://uksg.metapress.com/content/0x278a0mlu7hf69n/fulltext.pdf>>.

¹⁸Zespół StatEL<<http://kangur.uek.krakow.pl/biblioteka/konferencja/StatEl.php>>.

- [13] Maciejewska Ł., Moskwa K., *Konsorcja czasopism elektronicznych w środowisku akademickim*, Biuletyn EBIB 3/2007 (84) [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.ebib.info/2007/84/a.php?maciejewska_moskwa>.
- [14] Maciejewska Ł., Szarski H., Urbańczyk B., *Dostęp do czasopism elektronicznych w krajach Unii Europejskiej*, [w:] *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej*, Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 23–25 czerwca 2004, materiały konferencyjne, Łódź 2004, 101–112 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/maciejewska.pdf>.
- [15] Moskwa K., *Wirtualna Biblioteka Nauki – wsparcie dostępu do światowej literatury naukowej* (preprint), E-LIS, [online] 2012, [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://eprints.rclis.org/18154/>>.
- [16] *National open access and preservation policies in Europe. Analysis of a questionnaire to the European Research Area Committee*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/open-access-report-2011_en.pdf>.
- [17] Pennanen J., Salminen L., *Managing E-Resources in Consortium Environment* [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.nationallibrary.fi/libraries/nelli/presentations/Files/liitetiedosto2/Igelu-Brno_Halti.ppt>.
- [18] Piotrowicz G., *Konsorcja bibliotek uczelnianych – wczoraj, dziś, jutro*. Biuletyn EBIB 7/2002 (36) [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/36/piotrowicz.php>>.
- [19] Schmidt B., *National Licenses and Open Access in Germany* [online]. COAR Case Studies, 2012 [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.coar-repositories.org/files/COAR_Licensing_Case_Study_Germany_May2012.pdf>.
- [20] Stępnia J., *Polityka gromadzenia zbiorów elektronicznych – od samofinansowania do licencji krajowych*, [w:] *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece?*, IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 15–17 czerwca 2010, materiały konferencyjne, Łódź 2010, 71–83 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://cybra.lodz.pl/publication/3859>>.
- [21] Vajou M., *Licences nationales: retour d'expérience et comparaisons internationales*. Bulletin des Bibliothèques de France, 2011, 56 (3), 18–21 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2011-03-0018-004>>.
- [22] Zhu Q., *Resource Sharing in Academic Libraries in China. An Introduction to CALIS*, Germany, 10.2012 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <http://www.hbz-nrw.de/dokumentation/tagungen/calis/calis_introduction_20121011.pdf>.
- [23] Zhu X., *The National Site Licensing of Electronic Resources: An Institutional Perspective*. Journal of Library and Information Studies, 2011, 9 (1), 51–76 [online], [dostęp 18.08.2013]. Dostępny w Internecie: <<http://jlis.lis.ntu.edu.tw/article/v9-1-3.pdf>>.

ZAŁĄCZNIK 1

Wykaz nazw i adresów internetowych analizowanych projektów współpracy w zakresie wspólnego gromadzenia licencjonowanych zasobów elektronicznych

Australia	Konsorcjum CEIRC (CAUL Electronic Information Resources Consortium) < http://www.caul.edu.au/caul-programs/ceirc >
Austria	KEMÖ (Kooperation E-Medien Österreich) < https://www.konsortien.at/ >

Brazylia	Portal de Periódicos < http://www.periodicos.capes.gov.br/ >
Chiny	CALIS (China Academic Library & Information System) < http://www.calis.edu.cn/ >
Dania	Denmark's Electronic Research Library (DEFF) < http://www.deff.dk > DEFF Licences < http://www.deff.dk/english/licenses/ >
Finlandia	Konsorcjum FinELib < http://www.nationallibrary.fi/libraries/finelib/ >
Grecja	HEAL-Link (Hellenic Academic Libraries Link) < http://www.heal-link.gr/journals/en/ >
Holandia	SURF < http://www.surf.nl/ >
Irlandia	IReL (Irish Research eLibrary) < http://www.irelibrary.ie/ >
Islandia	Iceland Consortium (IC) < http://hvar.is/index.php?page=information-page >
Kanada	Canadian Research Knowledge Network (CRKN) < http://www.crkn.ca/ >
Litwa	LMBA (Lietuvos Mokslinių Bibliotekų Asociacijos) < http://www.lmba.lt >
Niemcy	Digital Information (Alliance Initiative) < http://www.allianzinitiative.de/ > Nationallizenzen < http://www.nationallizenzen.de/ >
Norwegia	CRISTin (Current Research Information System) < http://www.cristin.no/ >
Nowa Zelandia	Electronic Purchasing in Collaboration (EPIC) < http://epic.org.nz/ >
Portugalia	Biblioteca do Conhecimento Online (b-on) < http://www.b-on.pt/ >
Republika Południowej Afryki	South African National Library and Information Consortium (SANLiC) < http://www.sanlic.org.za/ >
Rosja	Konsorcjum NEICON < http://www.neicon.ru/ >
Szwajcaria	Konsortium der Schweizer Hochschulbibliotheken (KSH) < http://lib.consortium.ch >
Szwecja	Konsorcjum BIBSAM < http://www.kb.se/bibliotek/centrala-avtal/BIBSAM-Consortium/ >
Turcja	ANKOS (Anatolian University Libraries Consortium) < http://www.ankos.gen.tr/ > TÜBITAK EKUAL < http://ekual.ulakbim.gov.tr/eng/ >
Wielka Brytania	JISC Collections < http://www.jisc-collections.ac.uk/ > NESLi2 (National Electronic Site Licensing Initiative) < http://www.jisc-collections.ac.uk/nesli2/ >

MANAGEMENT OF LICENSED ELECTRONIC RESOURCES
ON A NATIONAL SCALE. FOREIGN EXAMPLES

Examples of centralized management of licensed electronic resources have been described being in use for research and education in 22 countries. The subject of analyses were: responsible authorities, forms of organization, financing, licensing agreements, and terms and conditions of using the resources. Management tools such as database recording the titles of resources have also been analysed.